

Louter literair

Franca Treur De roman *Dorsvloer vol confetti* deed veel stof opwaaien in bevindelijke kring, terwijl de auteur louter literaire bedoelingen had. Verhalen blijken in religieuze kring vaak te botsen met het ene verhaal dat daar tot Waarheid is verheven.

In *Dorsvloer vol confetti* beschrijf ik een Zeeuwse boerenfamilie in een bevindelijk-gereformeerd milieu. Katelijne, het middelste kind uit een gezin van zeven, is een buitenbeentje. Ze is het enige meisje in een wereld waarin volgens de traditie mannen het voor het zeggen hebben. Zowel in de kerk als op de boerderij heeft ze als jonge vrouw niets in te brengen. Omdat ze daardoor niet kan meepraten met het gesprek van de dag, creëert ze in haar hoofd haar eigen wereld. Daarbij laat ze zich meeslepen door verhalen, niet alleen die uit de Bijbel.

Ze begint ook verhalen te verzinnen. Maar wanneer ze haar fantasieën hardop vertelt, gaat het mis op de boerderij: haar opa smooit in de gierkelder, Katelijnes broer moet op 16-jarige leeftijd trouwen, en het langverwachte jubileum van dertig jaar eersteklas melk gaat op het laatste moment niet door. Waarom is dat? Waarom werken Katelijnes verhalen zo ontregelend?

Om die vraag te beantwoorden, wil ik eerst een andere vraag stellen. Namelijk de vraag naar de zin van het leven. Sinds ik in de media heb verteld dat ik niet meer in God geloof, vragen christenen mij hoe ik denk over de zin van het leven, waarbij ze veronderstellen dat het bestaan zonder God tamelijk zinloos is.

Daarin hebben ze natuurlijk gelijk. Op zichzelf heeft het leven geen enkele betekenis. Het is een geboorte- en een sterfdatum op een grafsteen en een x-aantal gebeurtenissen daartussen. Als louter feiten zijn die even betekenisloos als de gebeurtenissen in het leven van een konijn.

Maar hierin onderscheiden we ons van de dieren dat we in staat zijn om zelf betekenis te geven aan ons leven. 'Vraag iemand naar de zin van het leven en hij antwoordt met het verhaal van zijn leven', schrijft de Hongaarse schrijver György Konrad. Juist omdat we wezens zijn die de vraag naar de zin van het leven kunnen

stellen, maken we van ons bestaan een zinvol verhaal. Dat doen we door verbanden te leggen tussen verschillende gebeurtenissen. Door de feiten te ordenen en te interpreteren. We maken er een coherent geheel van. En we voelen ons vrij om het verhaal te vertellen op onze eigen manier.

Verhalen en de Waarheid

De vraag is hoeveel vrijheid we kunnen en willen ervaren bij het vormgeven van ons levensverhaal. Veel mensen zijn op zoek naar zekerheden, niet naar vrijheid, terwijl het kenmerk van verhalen nu eenmaal is dat ze een grote mate van vrijheid vertegenwoordigen. Ze dragen mogelijkheden in zich, geen absolute waarheid. Wanneer men het moeilijk vindt om met deze fundamentele onzekerheden te leven, ontstaat de behoefte om een bepaald verhaal tot waarheid te verheffen.

Het bestaan van God is zo'n tot waarheid verheven verhaal dat het leven van talloze mensen zin verleent. Dankzij dit verzinzel zien mensen voor zichzelf een plaats en een taak weggelegd. Ze zijn op aarde om God en Zijn gemeente te dienen. En het gaat uiteindelijk niet om dit leven maar om het hiernamaals. Het is een van de verhalen die het ver hebben geschopt in de geschiedenis van de mensheid.

Er wordt wel verondersteld dat in Nederland juist in gebieden waar constante dreiging is van overstromingsgevaar, het verhaal van God hardnekkig voet aan de grond gekregen heeft. Dat zou de vorm van de *bible belt* verklaren, die van de Zeeuwse eilanden naar de gebieden rond de grote rivieren loopt. 'De Heere heeft gegeven, de Heere heeft genomen, de naam des Heeren zij geloofd!'

Als je erover nadenkt, is het bijna te bizar

Veel mensen zijn op zoek naar zekerheden, niet naar vrijheid

voor woorden: dat zo iets ongrijpbaars als een verhaal (over God of over gemeenschappelijk eigendom) zo'n enorme impact kan hebben op het leven van individuen, zowel positief als negatief. Precies die ingrijpende invloed van verzinsels is het onderwerp van de literatuur. En het laat zich raden waarom het in totalitaire regimes juist de dichters en de romanschrijvers zijn die het moeten ontgelden. Denk aan censuur, verbod op uitgave, of zelfs balling- of gevangenschap.

Eenentwintig jaar geleden riep de Iraanse ayatollah Khomeini op tot de dood van Salman Rushdie, omdat hij vond dat *De Satansverzen* spotte met de waarheid van de moslims. Rushdie moest tien jaar onderduiken en had politiebescherming nodig.

Een ander voorbeeld. Twee jaar later vroeg de Cubaanse prijswinnende dichteres Maria Elena Cruz Varela aan Fidel Castro om een aantal politieke en economische hervormingen.

Onmiddellijk volgde er een ‘walg-bijeenkomst’ door de Brigades van Snelle Actie, een door het regime gecontroleerde ‘spontane uiting van de woede van het volk’. Ze moest haar eigen gedichten opeten en ze verdween voor twee jaar in de gevangenis.

En ten tijde van de dictatuur van Pinochet groeide een hele generatie Chilenen op zonder ooit van de liefdespoëzie van de Chileense dichter en communist Pablo Neruda te hebben gehoord. Westerse intellectuelen, dichters en Chilenen in ballingschap hebben hem die periode levend gehouden. Van over de hele wereld bezochten verliefden de huizen waar Neruda had gewoond. Terwijl de schoolboeken over hem zwegen, schreven de toeristen uit het hoofd zijn verzen op het houten toegangshek.

Het gedwongen vertrek in 1972 van de Russische dichter Joseph Brodsky naar de Verenigde Staten grenst zelfs aan het absurde. Niet de inhoud van zijn poëzie, maar het feit dat hij schreef, dat hij geen baan had en dus op de gemeenschap parasiteerde, was genoeg om hem te verbannen. Kennelijk was een onafhankelijk denkende dichter die kunst prefereert boven politiek al gevaarlijk genoeg.

Gewantroude literatuur

Het milieu waarin Katelijne opgroeit, wordt gedomineerd door het verhaal van de Bijbel. Dat verhaal is daar tot Waarheid verheven, en andere verhalen zijn daardoor per definitie gevaarlijk. Literatuur wordt er gewantrouwd. Voor je het weet ga je mee in de redenering van personages met andere ideeën. Wanneer Katelijne haar vraagtekens zet bij het verhaal van de Bijbel, en haar eigen verhalen vertelt,

De schrijver is zelf afvallig, haar boek is alleen om die reden al gevaarlijk

wordt het traditionele gereformeerde boerenleven dan ook onmiddellijk ontregeld. Deze traditionele wereld is niet bestand tegen creativiteit, tegen andere verhalen dan het ene tot Waarheid verheven verhaal. Zij kan niet omgaan met kunst, die per definitie grenzen opzoekt en overschrijdt. Ik heb het zelf ondervonden met mijn roman, die in de reformatorische gemeenschap veel stof heeft doen opwaaien.

Juist omdat het een roman is die geen schop geeft tegen de reformatorische wereld, maar daar een liefdevol portret van is, is er in de bevindelijk-gereformeerde hoek veel discussie over het boek ontstaan. Moeten we het lezen als een spiegel, zodat we kunnen zien wat er verkeerd gaat wanneer we onze kinderen te weinig aandacht geven en te veel alleen de regeltjes van het geloof benadrukken? Daarmee wordt Katelijne geïsoleerd als een particulier geval waarmee het niet goed zal aflopen, omdat

Franca Treur

is schrijver en journalist.
Ze debuteerde in 2009 met
Dorsvloer vol confetti

het met de schrijver niet goed afliep. Die heeft immers haar geloof verloren. Dat zijn de reformatorische lezers die het boek wel lezen en zelfs ook wel waarderen. Maar ze lezen het zodanig dat ze zelf niets hoeven te veranderen. De fundamentele kwestie over de ene Waarheid en de onmogelijkheid van andere verhalen kunnen ze naast zich neerleggen. De andere reactie is: niet lezen, want het komt uit een verkeerd hart. De schrijver is zelf afvallig, haar boek is alleen om die reden al gevaarlijk. Op kansels wordt er dan ook voor gewaarschuwd.

Verhalen hebben niet altijd de opzet om te ontregelen. Met mijn roman bijvoorbeeld had ik louter literaire bedoelingen. Geen moment had ik de behoefte om het atheïsme te prediken, of om mensen te ontkeren, zoals misschien wel wordt gedacht. Het schrijven is voor mij een manier om me uit te drukken, de roman een middel om het onzegbare te laten zien.

Uitlaatklep

Ik denk dat in het algemeen wel geldt dat verhalen vaak een uitlaatklep zijn, een manier om die dingen te zeggen die niet op een directe manier gezegd kunnen worden. Zowel de opa als de oma van Katelijne vertelt het verhaal van de ham op de mat. De oma, die naast de Bijbel geen andere verhalen duldt, vertelt hoe zij en de opa vroeger in een financieel moeilijke periode tot God baden om uitkomst. Als verhooring van het gebed vonden ze de volgende ochtend een ham op de keukenmat.

Bij de opa begint het verhaal pas bij de vondst van de ham bij de achterdeur. Hij bracht hem naar de keuken. 'Hij sneed er een stukje af, proefde en vertrok zijn mond. Brienezout. Toen wist hij dat het een varken met de vlekziekte was geweest, want die werden in zeewater gekookt in de hoop dat je er dan niet van zou weten. Later hoorde hij dat de dominee – van wie mag aangenomen worden dat hem bij een slechte afloop toch de zaligheid wacht – er eerst

een stuk van had gekregen. De gulle gever had nog even afgewacht of de dominee 's zondags nog het trapje naar de kansel op had kunnen raken.'

Met deze versie van het verhaal protesteert de opa tegen de pretenties van de kleine groep uitverkorenen in de gemeenschap waarin hij leeft. Het Ene verhaal van 'een God die mensen verkiest en verwerpt' ervaart hij als te beklemmend, als een huisje dat uit zijn voegen barst. Zijn protest wordt geuit in een nieuw verhaal. Een verhaal waarbij de dominee te kakken wordt gezet.

Verhalen hebben we nodig om het onvoorspelbare leven van toeval, chaos en willekeur aan te kunnen. Denk bijvoorbeeld aan de teleurstellende ervaring van een niet geslaagde missie. 'Ach,' zeggen we. 'Nu lach ik erom. Heb ik in elk geval nog een goed verhaal.'

In ons verhaal kunnen we wonen. En misschien lijkt ons eigen verzinsel een armzalig hutje zonder een door iedereen gedeelde waarheid. Psalmzingend en in de pas over de geplaveide oprit lopen is er niet bij. Het is een eenzame bedoening. Maar het is wel authentiek, niet een verhaal van een ander, waarin je moet geloven op gezag. Het is een niet te onderschatten geluk wanneer je erin slaagt je te onttrekken aan de macht van een collectief verhaal en je in staat bent om je eigen huisje in te richten.

Een verkorte versie van dit artikel is verschenen in *Zeeuws Tijdschrift*, jrg. 60 (2010), nr 3/4.